

แนวคิดและงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแก้ไขปัญห ความยากจนบนฐานทุนดำรงชีพและศักยภาพ

ดร.แมน บุโรทกานนท์

บทความนี้เป็นการแสดงผลการปฏิบัติการแก้จนด้วยการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ในช่วงเวลาการดำเนินงาน 3 ปี (พ.ศ. 2563 - 2565) ของโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อการแก้ไขปัญหความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ เนื้อหาบทความประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

เนื้อหาส่วนที่หนึ่ง เป็นการอธิบายกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) : องค์ประกอบสำคัญ การใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์ ประเมินสถานะความยากจน และช่วยสังเคราะห์ความรู้

เนื้อหาส่วนที่สอง เป็นข้อเสนอการปรับปรุงกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ให้สามารถรับมือความเปลี่ยนแปลงเชิงบริบทของสังคมทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นวัตกรรม โดยเสนอให้นักวิจัยเปิดรับความคิด จุดยืนและพันธสัญญาทางการเมืองที่หนักแน่น มั่นคงต่อกลุ่มเปราะบาง กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

เนื้อหาส่วนที่สาม เป็นการแนะนำกรอบแนวทางการสร้างเสริมศักยภาพ (Capability Approach) ที่เป็นงานทรงอิทธิพลทางความคิดต่อวิชาเศรษฐศาสตร์การพัฒนาของ ‘อมาตยา เซน’ Sen (1999) ซึ่งอาจเปรียบได้ว่าเป็นจุดกำเนิดทางความคิดของกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

บทความนี้เสนอกรอบคิดในการแก้ไขปัญหความยากจนที่แตกต่างไปจากแนวทางการวิเคราะห์ทำความเข้าใจสภาพความยากจนแบบเดิม ที่อธิบายสภาพความจน ระบุคนจน และนิยามความจนด้วยเกณฑ์ชี้วัดด้านรายได้หรือ ใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเกณฑ์ตัดสินสำคัญ แต่ในที่นี้จะเสนอกรอบคิดการระบุสภาพความยากจนด้วยฐานทุนศักยภาพที่ประกอบด้วย 5 มิติของทุนดำรงชีพที่ครัวเรือนเป้าหมายมีอยู่ เป็นกรอบแนวคิดที่พยายามแก้ไขข้อจำกัดของงานพัฒนาแบบเดิมที่วิเคราะห์สภาพปัญหาในชนบท/สังคม และมีทางแก้เพียงคำตอบเดียว ทั้งที่แท้จริงแล้วปัญหาการพัฒนาชนบท/สังคมนั้นสลับซับซ้อนมากกว่าที่จะใช้ทางเลือกหรือคำตอบเดียว จากมุมมองของกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ความยากจนขึ้นกับเงื่อนไขขององค์ประกอบหลายประการ มิใช่มิติเศรษฐกิจของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายเพียงด้านเดียว แต่เน้นที่ทุนทรัพยากร ศักยภาพและทางเลือกโดยการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายเองด้วย

กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)

กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิเคราะห์วิถีความเป็นอยู่และแนวทางการดำรงชีวิตของคนในระดับครัวเรือน ที่เผยแพร่ในปี 1997 โดยกรมพัฒนาธุรกิจระหว่างประเทศแห่งสหราชอาณาจักร (UK Department for International Development : DFID) ที่ช่วยสร้างความเข้าใจอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับกระบวนการที่สำคัญ และสาเหตุของความยากจนได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์มากขึ้น โดยที่นิยามความยากจนถูกขยายความให้กว้างขึ้นจากมิติด้านรายได้ ขยายเป็นความยากจนในหลายมิติ (Multi-dimensional Poverty Index-MPI) โดยกรอบแนวคิดนี้มีคุณสมบัติสำคัญ คือ ประการแรกให้ความสำคัญต่อคนจนในการกำหนดนิยามความยากจนด้วยตนเองและประการที่สองเน้นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) ที่เป็นศักยภาพของคนจนจากสินทรัพย์หรือต้นทุนด้านต่าง ๆ ของตนเอง และศักยภาพด้านต่าง ๆ ที่คนจนสามารถทำอะไร ๆ ได้มากกว่าการเน้นที่ความไม่มีหรือความขาดแคลนของคนจน เช่น ในการศึกษาวิจัยเรื่องคนจนและความยากจนที่ผ่านมา

กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) มีองค์ประกอบ 4 ส่วน (Scoones, 1998) คือ

- I. ทุนดำรงชีพ (Livelihood Resources / Assets)
- II. กลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies)
- III. กระบวนการทางสถาบันและโครงสร้างองค์กร (Institutional Process and Organization Structures)
- IV. ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcomes) (DFID, 1999)

I. ทุนดำรงชีพ (Livelihood Resources / Assets) มีความหมายกว้างครอบคลุมถึง ทรัพย์สินและการเงิน ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรกายภาพ มนุษย์ สังคม วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่คนจนสามารถแปรให้เป็นผลลัพธ์เชิงบวกในการดำรงชีพ และทรัพยากรต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่หากรวมถึงทรัพย์สินส่วนรวมด้วยซึ่ง DFID ได้พัฒนาตัวแบบห้าเหลี่ยมทรัพยากร (The Asset Pentagon) เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรที่ไม่อาจมองเฉพาะตัวทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาถึงปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและประเภทของโครงสร้างและกระบวนการที่แปรทรัพยากรไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากรและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มสังคม

(1) **ทุนมนุษย์ (Human Capital)** หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้านแรงงาน และสุขภาพที่ดี ซึ่งจะช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพ (Livelihood strategies) และบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้ ทั้งนี้ ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีคุณค่ามากที่สุด เพื่อให้เข้าถึงและสามารถใช้ทรัพยากรประเภทอื่นได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในทรัพยากรมนุษย์ ในมิติของการเป็นปัจจัยที่สนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ด้วย

(2) **ทุนทางสังคม (Social Capital)** หมายถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ได้แก่ เครือข่ายและความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมมือกัน รวมถึงการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเป็นทางการ และระบบกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมต่าง ๆ

(3) **ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital)** หมายถึง แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ในที่นี้ การดำรงชีพ ขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากรและบริการต่าง ๆ อาทิ ที่ดินทำกิน น้ำ ป่า คุณภาพอากาศ ระดับและอัตราการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ ทุนทางธรรมชาติ ในสภาวะปกติจะช่วยสนับสนุนทุน/ทรัพยากรมนุษย์ เช่น เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ แต่ก็สามารถเพิ่มความเปราะบางได้ในภาวะภัยพิบัติ นอกจากนี้แล้ว ทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนใช้จะครอบคลุมทรัพยากรส่วนร่วม (Common Property Resources) ด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชน

(4) **ทุนทางกายภาพ (Physical Capital)** หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ อาทิ การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง น้ำสะอาด พลังงาน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปได้ด้วยดี ในบางกรณี โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้อยู่ในความสามารถของชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนาได้เอง แต่ในหลายกรณี สิ่งเหล่านี้มีราคาแพง และจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

(5) **ทุนทางการเงิน (Financial Capital)** หมายถึง ทรัพยากรการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ประกอบด้วยเงินตรา หรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่าง ๆ ได้ ทุนทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งทรัพย์สิน สมบัติ และทุนที่สะสม และเงินรายได้ ทุนประเภทนี้ถือว่ามีค่ามากที่สุดเพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย และใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดภาวะความไม่มั่นคงทางอาหาร เป็นต้น

II. กลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies) เป็นทางเลือก/โอกาสที่คนจนใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีลักษณะของความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศที่ถือครอง และช่วงเวลา เป็นลักษณะที่เคลื่อนไหว (Dynamic) กระจายหลายสถานที่ (Straddling) และเชื่อมโยง (Linkage) ภายใต้กระบวนการทางสถาบันและโครงสร้างองค์กร (Institutional Process and Organization Structures) ซึ่งมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอในกระบวนการ และส่งผลต่อการเลือกวิธีการดำรงชีพ มีส่วนประกอบย่อย 2 ส่วน คือ โครงสร้าง (Structures) ทั้งในระดับสาธารณะ และระดับเอกชน และกระบวนการ (Processes) หมายถึง ส่วนขับเคลื่อนของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมาย ข้อกำหนด สถาบัน และวัฒนธรรม

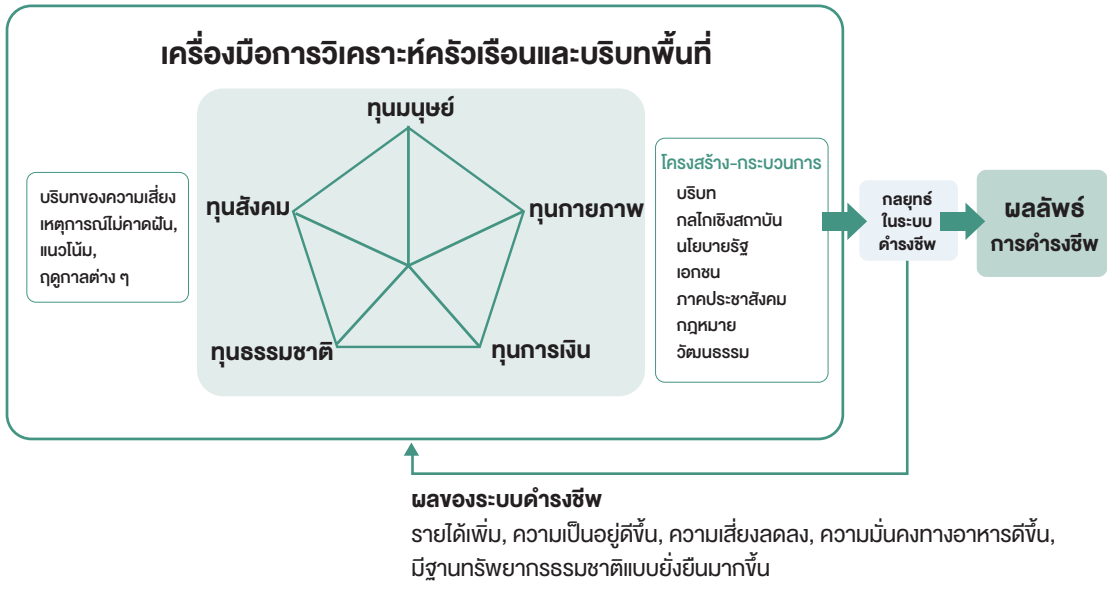
III. กระบวนการทางสถาบันและโครงสร้างองค์กร (Institutional Process and Organization Structures) กลไกเชิงสถาบัน นโยบายและโครงสร้างองค์กรมีความสำคัญในการเชื่อมโยงและกำกับการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาค จนถึงระดับประเทศ เกี่ยวพันกับการควบคุม กำกับ การใช้ประโยชน์ และการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนทางสังคมที่มีเงื่อนไขแตกต่างกันไปทั้งในการจัดองค์กรแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ระเบียบ กฎหมาย และนโยบาย ในฐานะส่วนหนึ่งของกลไกเชิงสถาบันที่เปิดโอกาสให้กลุ่มทางสังคมสามารถใช้ประโยชน์ หรือมีเงื่อนไขในการกำหนดกระบวนการตัดสินใจ รวมถึงการมีธรรมเนียมปฏิบัติ กฎเกณฑ์เชิงบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน

IV. ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcomes) เป็นผลความสำเร็จ หรือผลของการลงมือปฏิบัติการกลยุทธ์การดำรงชีพ เช่น การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพิง และความเปราะบาง และเกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลยั่งยืน การนำกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) สู่ปฏิบัติการ แก่จนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

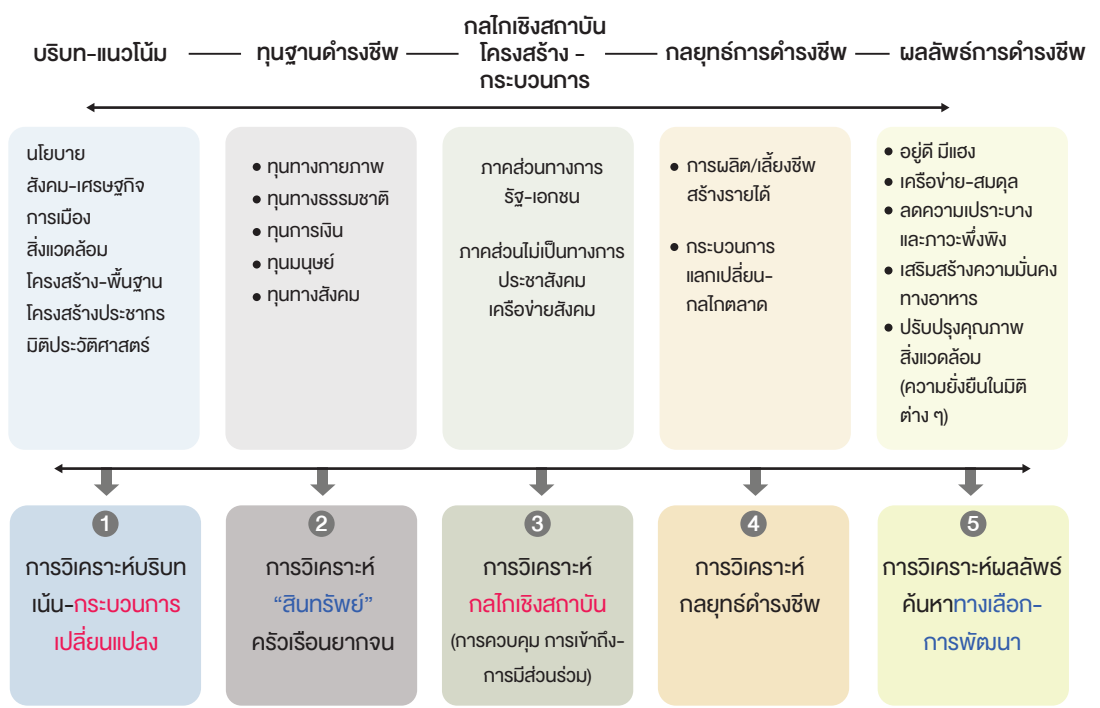
โครงการฯ ได้นำกรอบวิเคราะห์การดำรงชีพอย่างยั่งยืน ในส่วนของต้นทุนในกระบวนการดำรงชีพ มาประยุกต์ใช้ในการค้นหาและยืนยันคนจนเป้าหมาย ว่าคนกลุ่มนี้ขาดต้นทุนสำหรับการดำรงชีพอย่างไร เพื่อค้นหาและเชื่อมโยงวิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ ทุนสำคัญในกระบวนการดำรงชีพ มี 5 ทุน ดังนี้

- ทุนมนุษย์** ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และมีความสุขภาพดี
- ทุนธรรมชาติ** ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ
- ทุนการเงิน** เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินหมุนเวียน
- ทุนกายภาพ** ที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน และเครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต
- ทุนสังคม** กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม

การวิเคราะห์ที่ใช้กรอบ The Asset Pentagon
ที่มา: ปรับปรุงจาก Department for International Development (DFID)

ขั้นตอนการวิเคราะห์ SLF

ขั้นตอนการวิเคราะห์ SLF
ที่มา: แมน และคณะ (2564)

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์แนวโน้ม (Trends) และกระบวนการเปลี่ยนแปลง (Changes Process)

- แนวโน้ม/การเปลี่ยนแปลง Shocks (แรงกระแทก) ประกอบด้วย ภาวะเศรษฐกิจ โรคระบาด โรคอุบัติใหม่ ความขัดแย้ง การประเมินนโยบาย (ระดับพื้นที่) ที่มีผลต่อการดำรงชีพ ฯลฯ
- แนวโน้ม/การเปลี่ยนแปลง: กลุ่มเป้าหมาย ทรัพยากร ภาวะเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคนิค ฯลฯ
- การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล: ราคา การผลิต-ผลผลิต ภาวะจ้างงาน ฯลฯ

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ “สินทรัพย์” ครุเวรียนยากจน

- ทุนมนุษย์: ทักษะ ความชำนาญ-ความรู้ สุขภาพ
- ทุนทางสังคม: กลุ่ม เครือข่าย เครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม (แนวราบ-แนวตั้ง) ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยน-ให้/รับ สมาชิก
- ทุนทางธรรมชาติ: ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ
- ทุนทางกายภาพ: โครงสร้างพื้นฐาน บ้านที่อาศัย สื่อสารดิจิทัล
- ทุนการเงิน: รายได้ เงินออม-ความสามารถในการประกอบการ

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์กลไกเชิงสถาบัน (การควบคุม-การเข้าถึง-การมีส่วนร่วม)

- กลไกเชิงโครงสร้าง: กลไกเชิงสถาบัน เอกชน ประชาสังคม ตลาด การเมือง ฯลฯ
- เชิงกระบวนการ: ความสัมพันธ์-เชิงอำนาจ บรรทัดฐาน-ค่านิยมสังคม ระเบียบการกำหนด กฎหมายและการออกแบบนโยบาย

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์กลยุทธ์ดำรงชีพ (การทำความเข้าใจถึงแนวทางการคัดเลือกกลยุทธ์-การตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมาย)

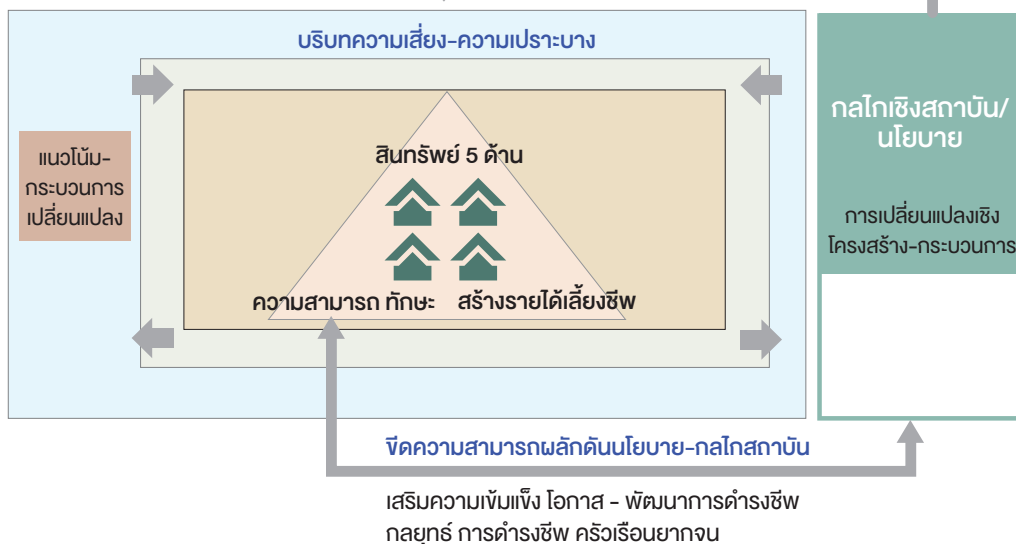
- แบบแผนที่ 1) กลยุทธ์แบบเอาตัวรอด – รักษาตัวรอดให้พ้นจากภาวะเปราะบาง-พึ่งพาเสียก่อน
- แบบแผนที่ 2) กลยุทธ์แบบรับมือ – พยายามลดทอน/บรรเทาผลกระทบจาก Shocks-แรงกระแทก ที่ตนเองประสบ
- แบบแผนที่ 3) กลยุทธ์แบบปรับตัว – กระจายความเสี่ยง – ดำรงชีพที่หลากหลายซึ่งมีแบบแผนหลายระดับ
- แบบแผนที่ 4) กลยุทธ์แบบสะสม – สมทบให้มีขนาดและปริมาณของทุน-ทรัพยากรเพิ่มขึ้น
- แบบแผนที่ 5) กลยุทธ์แบบ “แข่งขัน” – เพื่อขยายโอกาสการเข้าถึงทุนด้านต่าง ๆ ในการดำรงชีพ

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์ผลลัพธ์และการค้นหาทางเลือก-การพัฒนา (กิจกรรม-แผนพัฒนา)

- ผลที่ได้จากการปฏิบัติทางเลือก (ขั้นที่ 4) ทำให้เกิด: มีการให้มากขึ้น - เพิ่มความอยู่ดี กินดี ช่วยลดความเปราะบาง ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ปรับสมดุลการใช้ทรัพยากร - ให้ใช้ได้อย่างยั่งยืนขึ้น
- ระบุแนวทางปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ที่เหมาะสม ที่เสริมบริบทการเข้าถึง – ลดการควบคุมและเพิ่มการมีส่วนร่วมในกระบวนการ – กำหนดเป้าหมายได้-สถานะที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากมุมมอง โดยการตัดสินใจเลือกของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก

การใช้ SLF: การออกแบบกลยุทธ์การดำรงชีพ

บรรเทา-ความเปราะบาง-ลดแรงกระแทกจากปัจจัยภายนอก

การใช้กรอบวิเคราะห์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนมาออกแบบกลยุทธ์การดำรงชีพ

จากที่คณะผู้วิจัยโครงการฯ ได้พัฒนาตัวชี้วัดจากต้นทุนการดำรงชีพ (Livelihoods Assets) เพื่อประเมินฐานทุนดำรงชีพของคนจนเป้าหมาย เพื่อค้นหาและยืนยันคนจนเป้าหมาย และประเมินว่าคนกลุ่มนี้มีต้นทุนสำหรับการดำรงชีพใน 5 มิติมาก-น้อยอย่างไร และจะสามารถเชื่อมโยงกลไกและภาคี รวมถึงวิธีการในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำได้อย่างไร และใช้ตัวชี้วัดที่พัฒนานี้จำแนกกลุ่มครัวเรือนคนจนเป้าหมาย เป็น 4 ระดับ/กลุ่ม ดังนี้

ระดับที่ 1 กลุ่มอยู่ลำบาก เป็นกลุ่มมีภาวะพึ่งพิงสูง ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต้องนำเข้าสู่ระบบสวัสดิการโดยเร่งด่วน

ระดับที่ 2 กลุ่มอยู่ยาก เป็นกลุ่มที่มีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตเป็นรายวัน ซึ่งต้องการความช่วยเหลือในการเร่งจัดหางาน/หรือยกระดับความสามารถในการจัดหางาน/ปัจจัยดำรงชีพของตนเองให้พออยู่ได้

ระดับที่ 3 กลุ่มอยู่พอได้ เป็นกลุ่มที่มีฐานทุนสำหรับการดำรงชีพ โดยเฉพาะทุนกายภาพและทุนเศรษฐกิจแต่ยังไม่เพียงพอที่จะอยู่รอดได้อย่างปลอดภัยหากประสบภาวะความแปรปรวนต่าง ๆ จำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกัน และยกระดับความเป็นอยู่ให้หลุดพ้นจากสภาวะความขาดแคลน/เปราะบาง

ระดับที่ 4 กลุ่มอยู่ดี เป็นกลุ่มที่มีภูมิคุ้มกันต่อสภาวะแปรปรวน/ความเสี่ยง มีฐานทุนในด้านต่าง ๆ เพียงพอในการวางแผนอนาคตของตนเอง ครอบครัว และเป็นฐานทุนในระดับชุมชนได้ (สามารถยกระดับเป็นผู้ประกอบการได้)

การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เพื่อสังเคราะห์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับพื้นที่

กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework : SLF) ที่โครงการฯ นำมาใช้ มีแนวคิดพื้นฐานที่เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ กล่าวคือ แม้ว่าคนจนหรือครัวเรือนยากจนเผชิญกับบริบทของความเปราะบางในชีวิตประจำวัน แต่ขณะเดียวกันก็มีเสริภาพสามารถเข้าถึงทรัพยากรหรือทุนการดำรงชีพของตนเองได้ รวมทั้งสามารถเลือกใช้ทรัพยากรหรือทุนการดำรงชีพที่แวดล้อม ผ่านกระบวนการทางสถาบันและทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อกลยุทธ์การดำรงชีพ ที่คนจนเลือกใช้ในการบรรลุผลลัพธ์ของการดำรงชีพของตนเอง (Livelihood Outcomes) ดังนั้นการเพิ่มศักยภาพส่วนบุคคล ครัวเรือน ชุมชน สังคม และพื้นที่ จะช่วยให้ครัวเรือนยากจนมีอิสระและเสริภาพมากขึ้น ซึ่งก็จะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น โดยในโครงการฯ มีแนวทางการทำงานเพื่อเพิ่มศักยภาพในแต่ละระดับผ่านแผนปฏิบัติการแก้จนที่หลากหลาย ส่วนที่สำคัญ คือ (1) การค้นหา/สอบทานและวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพครัวเรือนยากจน เพื่อให้เข้าใจศักยภาพและขนาดของศักยภาพ รวมถึงปัญหาและขนาดของปัญหา (2) การเชื่อมโยงภาคีความร่วมมือในระดับพื้นที่และเชิงประเด็นผ่านกิจกรรม Poverty Forum ในพื้นที่ รวมถึงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์แก้จนระดับพื้นที่ และ (3) การจัดทำโมเดลแก้จน ที่เชื่อมโยงแนวคิด Pro-poor Value Chain

การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพฯ เพื่อวิเคราะห์และยกระดับกลยุทธ์การแก้ไขความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ “โอกาสและข้อท้าทายการสร้างเศรษฐกิจฐานรากภาคอีสาน” โครงการฯ ร่วมกับผู้แทนหน่วยงานหลัก และผู้ทรงคุณวุฒิใน 7 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยรองผู้อำนวยการส่วนเศรษฐกิจการเงินภาค 1-3 สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองประธานกรรมการหอการค้าไทย ประธานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนายกสมาคมสื่อมวลชนจังหวัดขอนแก่น มาร่วมอภิปรายในประเด็น **สถานะเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอนาคตการแก้ปัญหาความยากจนระดับพื้นที่** โดยมีประเด็นสำคัญสรุปได้ดังนี้

1) โครงสร้างเศรษฐกิจภูมิภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดใหญ่ทั้งในมิติประชากร (1 ใน 3 ของประเทศ) และด้านกายภาพที่ครอบคลุมพื้นที่ใหญ่ แต่สัดส่วน GDP (Gross Domestic Product) ไม่สูง จำนวนครัวเรือนประมาณ 5.6 ล้านครัวเรือน โครงสร้างเศรษฐกิจของภูมิภาคส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตร และแรงงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่พึ่งพาธรรมชาติสูง ถ้าฝนดี รายได้ภาคการเกษตรก็จะสูง เมื่อมีภาวะฝนแล้ง (พ.ศ. 2557 - 2559) ทำให้รายได้ภาคเกษตรตกต่ำ และเมื่อเกิดภัยพิบัติทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จำเป็นต้องกู้เพื่ออุปโภคบริโภค สัดส่วนหนี้ครัวเรือนสูงถึง 200,000 บาท/ครัวเรือน สะท้อนภาพความท้าทายของภาคอีสาน ในด้านการสร้างรายได้ของประชากร

2) ศักยภาพตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ โดยทางกายภาพและการเชื่อมโยงที่เชื่อมโยงกับประเทศ ในกลุ่มแม่น้ำโขง ภาครัฐมีโครงการลงทุนในเชิงโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมาก เช่น รถไฟรางคู่ ระบบสนามบิน ระบบถนน ผ่านระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeastern Economic Corridor: NeEC) เพื่อเปิดพื้นที่ให้การไหลเวียนของสินค้าและอุตสาหกรรมเป้าหมาย การค้าชายแดน และการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดวงจรการบริโภคทั้งระบบ (อาหาร ผลิตภัณฑ์ และบริการ) ส่งผลต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

3) ภาวะความยากจนข้ามรุ่น จากสถานการณ์ความยากจนของประเทศ แม้ว่าจำนวนคนจนมีแนวโน้มลดลง แต่คนจนข้ามรุ่นเป็นกลุ่มคนจนที่ไม่สามารถพัฒนาไปสู่อีกระดับหนึ่งได้ และประมาณการคนจนข้ามรุ่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) มีประมาณกว่า 590,000 ครัวเรือน ในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 30 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจำนวนประมาณกว่า 170,000 ครัวเรือน ซึ่งปัญหาหลักของครัวเรือนคนจนข้ามรุ่น คือ ขาดเงินออม และขาดเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ ขาดโอกาสทางการศึกษา และมีอัตราการพึ่งพิงสูง หากครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นใดมีผู้สูงอายุ จะส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความซับซ้อนมากขึ้น สอดคล้องกับผลการสำรวจระดับทักษะทางการเงินของคนไทยตามกรอบของ The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนผู้ที่มีคะแนนตามเกณฑ์การวัดผลความรู้ทางการเงินต่ำกว่าภาคอื่นในทุกด้านกล่าวคือความรู้ทางการเงิน ด้านพฤติกรรมทางการเงิน และด้านทัศนคติทางการเงิน

4) มีการแลกเปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนสำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยอาศัยการจำแนกครัวเรือนยากจนของโครงการฯ ที่แยกเป็น 4 กลุ่ม คือ อยู่ลำบาก อยู่ยาก อยู่ได้ และอยู่ดี รวมถึงแนวนโยบายของภาครัฐที่มุ่งดำเนินการในบริบทแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570)

พบว่า กลุ่มอยู่ลำบาก (กลุ่มครัวเรือนยากจนที่มีทุนการดำรงชีพต่ำที่สุด) มีจำนวนมากที่สุดในที่ประชุมจึงกำหนดเป้าหมายว่าควรหากกลยุทธ์ที่จะปรับให้กลุ่มอยู่ลำบากได้รับสวัสดิการ เพื่อยกระดับการดำรงชีพ รวมทั้งกลยุทธ์ปรับให้กลุ่มที่อยู่ดีเข้ามาร่วมการพัฒนายกระดับเป็นกลุ่มผู้ประกอบการร่วมกับภาคเอกชนมากขึ้น

ข้อจำกัดของการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

• ฐานคิดของทฤษฎี/แนวคิด

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางที่เต็มไปด้วยหลักการเชิงนามธรรม เช่น สร้างการมีส่วนร่วม ความเป็นองค์กรรวม ผู้คน/ประชากรเป็นศูนย์กลาง การสร้างบนความเข้มแข็ง มีการเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาคโดยให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น ความเป็นพลวัตในการขับเคลื่อน และมีความยั่งยืน ขณะที่ฐานคิดของทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ในระดับบุคคลและครัวเรือน

• วิธีการและการนำใช้แนวคิด

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับระดับครัวเรือน/ท้องถิ่น/บริบทของพื้นที่ แต่การอธิบายวิธีการวิเคราะห์และกลยุทธ์การดำรงวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย มักเน้นอธิบายในภาพกว้างโดยขาดรายละเอียด

• มิติประวัติศาสตร์และกรอบเวลา

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเน้นมิติประวัติศาสตร์และกรอบเวลา รวมถึงบริบทของท้องถิ่น เป็นหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ แต่ประเด็นดังกล่าวนี้มักถูกมองข้าม เนื่องจากแนวโน้มการนำใช้แนวคิดฯ จะเน้นเรื่องที่เป็นปัจจุบันและทำทันที โดยขาดการพิจารณาหรือให้ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์หรือโครงสร้างที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของชุมชน ว่าเป็นมาอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

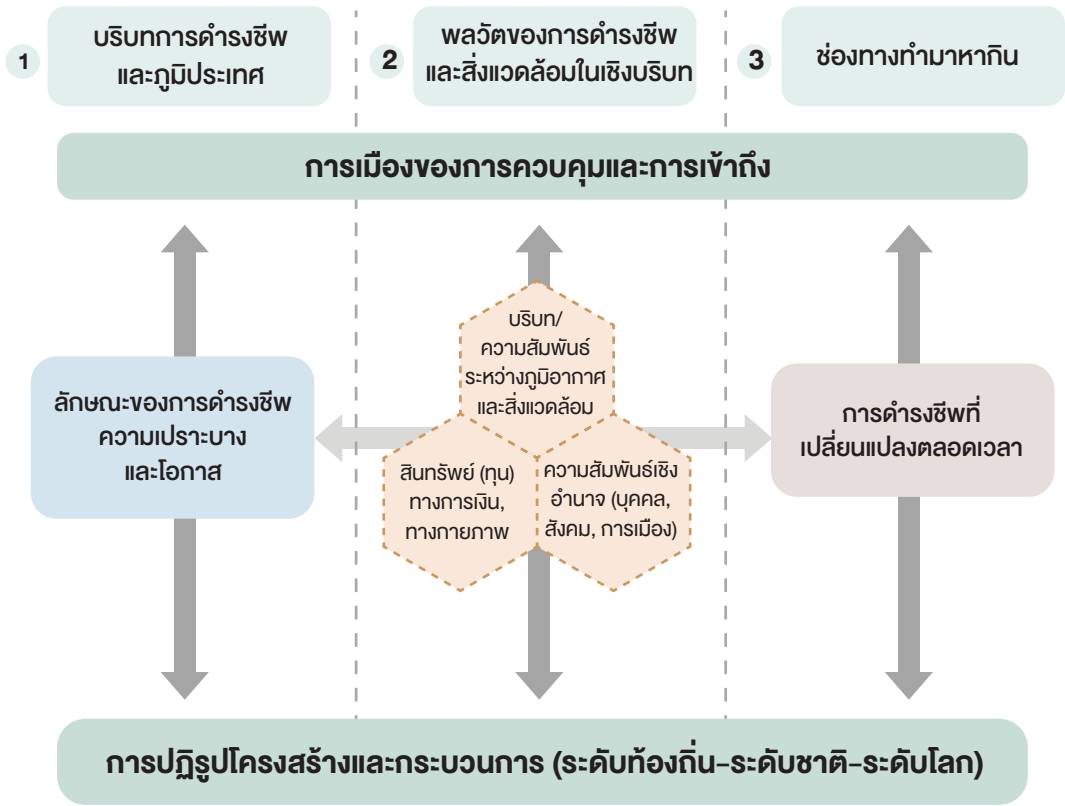
• มิติทางการเมืองยังไม่เพียงพอ

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายมากกว่าจุดยืนทางการเมือง

• ความรู้และการนำใช้ปฏิบัติ

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน สนับสนุนแนวคิดการผลิต/สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการขยายส่งต่อ งานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แต่ในการนำใช้หรือขยายองค์ความรู้ยังคงจำกัดตามบริบทพื้นที่

เพื่อปรับแก้ข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น Natarajan และคณะ (2022) ได้เสนอการปรับแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในทศวรรษที่ 21 ที่พัฒนาจากข้อจำกัด โดยเน้นองค์ประกอบ 6 ด้าน ได้แก่ (1) บริบทความเสี่ยงและความเปราะบาง (2) มิติทุนในการดำรงชีพ (3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลและการเข้าถึง (4) องค์กรและโครงสร้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (5) วิธีการดำเนินชีวิต และ (6) ผลที่ชุมชนได้รับ กรอบแนวคิดที่ปรับนี้ประกอบด้วยความสัมพันธ์ 3 ส่วนสัมพันธ์กันตามแผนภาพ ดังนี้

ข้อเสนอการปรับกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในทศวรรษที่ 21

ส่วนที่ 1 คือ บริบทการดำรงชีพและพื้นที่ (Livelihood Context and Landscape) ประกอบด้วย ลักษณะ ความเปราะบาง และโอกาสในการดำรงชีพ

ส่วนที่ 2 คือ การขับเคลื่อนจากฐานสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีพ (Grounding Livelihood-Environment Dynamics) โดยพิจารณากรอบต้นทุนการดำรงชีพเดิมในมิติด้านการเงินและลักษณะทางกายภาพ และเพิ่มเติมกรอบบริบท/ความสัมพันธ์ของภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีพของชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติด้านทุนมนุษย์ สังคม และการเมือง

ส่วนที่ 3 คือ การมุ่งสู่การสร้างวิถีการดำรงชีพ (Pathways to Making a Livelihood) ที่มี ตัวแปรความไม่แน่นอนเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดด้วย

องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้มีการเมืองเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและ กระบวนการเพื่อการพัฒนาในทุกระดับ (ชุมชน/ท้องถิ่น ประเทศ และสากล)

แนะนำ แนวทางสร้างเสริมศักยภาพของอมตยา เซน

ในการกระตุ้นเศรษฐกิจในยุคแรก ๆ ความพยายามของเซน ที่จะแยกการพัฒนาออกจากการเป็น ธรรมดาประโยชน์นิยม โดยขยายคำอธิบายการพัฒนา จากคำจำกัดความที่เน้นเพียงการเพิ่มรายได้ สู่วัตถุประสงค์ที่หลากหลายและเน้นว่า “การพัฒนา คือ อีสรภาพ” อมตยา เซน (1999) เนื้อหาส่วนนี้มุ่งหวังที่จะขยายความรู้ในการปรับใช้ แนวทางสร้างเสริมศักยภาพ ของอมตยา เซน สู่การจัดโปรแกรมและการประเมินการดำเนินงานพัฒนา

แนวทางสร้างเสริมศักยภาพฯ ในฐานะกรอบการประเมินผลการพัฒนา

นักวิชาการหลายท่านได้รับแนวคิด แนวทางสร้างเสริมศักยภาพฯ (The Capability Approach) ของอมาตยา เชน และพัฒนากรอบบรรทัดฐานกว้าง ๆ เพื่อประเมินการจัดการความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล คือการออกจากวิธีการประเมินที่เน้นเฉพาะการเพิ่มรายได้ มาเป็นการเน้นที่ความสามารถของผู้คนที่บรรลุสิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญ ดังนั้นความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนก็จะสามารถวัดได้ โดยการประเมินอิสรภาพและทางเลือกในการพัฒนาต่าง ๆ ของผู้คนที่เน้นเฉพาะรายได้ หรือการบริโภค Sen (1985) ระบุว่าจุดเน้นเรื่องการใช้ประโยชน์ หรือทรัพยากรต่าง ๆ อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ เนื่องจากสิ่งที่สำคัญ ไม่ใช่จำนวนรวมของสินค้า แต่เป็นที่สิ่งเหล่านั้นมีผลต่อผู้คนที่แนวทางสร้างเสริมศักยภาพฯ เน้นอิสระและทางเลือกในการตัดสินใจของคน เนื่องจากเชื่อว่าคนมีความสามารถต่างกันในการแปลงผลผลิตสู่ความสำเร็จอันมีค่า ขึ้นกับปัจจัยส่วนบุคคล สถานที่อยู่ที่ตั้งและการจัดการทางสังคม

แนวทางสร้างเสริมศักยภาพฯ ในสายงานการพัฒนาแตกต่างจากแนวทางอื่น ๆ โดยการรวมเอามุมมองของคนยากจนและยอมรับความยากจนหลายด้าน-หลายมิติ แกนหลักสำคัญของแนวทางฯ นี้คือ การพัฒนาเป็นเรื่องการแสวงหาเงื่อนไขหนทางที่เอื้อต่อความสามารถของคนในการปรับปรุงการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น

ความสามารถ (ศักยภาพ) : องค์ประกอบของแนวทางฯ

อมาตยา เชน ได้อธิบายส่วนประกอบหรือมุมมองที่หลากหลายของชีวิตผู้คนในบทบาทการทำงาน "การทำงาน คือ ความสำเร็จของบุคคล" สิ่งที่เขาหรือเธอจัดการที่จะทำหรือเป็น และการทำงานใด ๆ ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงหรือเป็นส่วนหนึ่งของสถานะของคนนั้น การทำงานเป็นคำที่ใช้ร่วมกันสำหรับทรัพยากรและกิจกรรมและทัศนคติที่ผู้คนรับรู้โดยธรรมชาติว่ามีความสำคัญ เช่น สุขุมรอบคอบ ความรู้ มิตรภาพอ่อนน้อม ความไว้วางใจ จิตใจที่ได้รับการฝึก ฯลฯ

ขณะที่ การทำงาน โยงถึงการประสบความสำเร็จ แต่ ศักยภาพ หรือความสามารถ หมายถึงโอกาสที่กำหนดไว้ Sen (1992) ได้ขยายความอีกว่าการประเมินความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนควรประเมินภายในขอบเขตของศักยภาพ ไม่เพียงแต่ประเมินจากการปฏิบัติงานเท่านั้น ดังนั้นการประเมินผลควรเน้นที่โอกาสที่เลือกไม่ใช้การทำงานแต่อย่างเดียว เพื่อที่จะอธิบายความจำเป็นในการที่จะต้องเน้นเรื่องทางเลือก Sen (1992) ใช้ตัวอย่างจากคนที่อดอยากจากการอดอาหารเทียบกับคนที่อดอยากเพราะไม่มีอะไรจะกิน ในแง่ของการทำงาน คนที่อดอยากทั้งสองคนอยู่ที่มีการกีดกัน (จากอาหาร) ระดับเดียวกัน ในขณะที่การเน้นที่โอกาสจะแสดงภาพที่เป็นจริงของคนที่จะสามารถบรรลุสิ่งที่พวกเขาให้คุณค่า ดังนั้น Sen (1992) ได้แสดงความต่างระหว่าง "ลงมือทำข้อ ก." กับ "เลือกที่จะทำข้อ ก. และลงมือทำ"

ความสามารถ (ศักยภาพ) : อิสระและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้กระทำการ (Agency)

การประเมินผลการจัดการทางสังคมจากงานเขียนของ อมาตยา เช่น ไม่ได้เป็นห่วงเฉพาะเรื่องทางเลือก แต่ยังกังวลถึงแรงกดดันต่าง ๆ ที่มีส่วนปรับให้ความสามารถสู่การทำงานจริง อิสรภาพประกอบด้วยความเป็นอยู่ที่ดีและตัวบุคคล อิสรภาพในแง่การเป็นอยู่ที่ดีเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ที่คนนั้น ๆ ให้คุณค่ากับความเป็นอยู่ที่ดีของเขาเอง อมาตยา เช่น ได้อธิบายว่า ผู้กระทำการ (Agency) เน้นที่กระบวนการที่มีผลต่อเสรีภาพของผู้คน ในการตระหนักถึงทางเลือกที่พวกเขาให้คุณค่า ดังนั้น ในกิจกรรมการประเมินผลควรพิจารณาเงื่อนไขทางโครงสร้าง และเงื่อนไขส่วนตัวที่มีผลต่อความสามารถที่จะเลือกด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากสามปัจจัยหลัก คือ บุคลิกส่วนบุคคล ลักษณะของสังคมนั้น ๆ และสิ่งแวดล้อม

แนวทางสร้างเสริมศักยภาพฯ คือการเน้นที่ทุนต่าง ๆ และการเปลี่ยนทุนเหล่านั้น เป็นการทำงานที่ประสบผลสำเร็จ ทุนทรัพยากรเหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่เห็น จำต้องได้ เช่น โรงเรียน ศาลาประชาคม บ้าน หรืออาจเป็นสิ่งที่มียูแต่มองไม่เห็น เช่น นโยบาย การปรับเปลี่ยนทุน ได้อิทธิพลจากชุดปัจจัย-เงื่อนไข ซึ่งต่างกันไปตามแต่ละบริบท แต่ละบุคคล แทนที่จะเน้นที่ศักยภาพ การประยุกต์ใช้เน้นที่พื้นที่ (เวท) ของศักยภาพ (Capability Space) ซึ่งรวมถึงทางเลือก ความสามารถและโอกาสของผู้คนที่เปลี่ยนทุนทรัพยากรต่าง ๆ สู่การดำเนินงานที่ประสบผลสำเร็จบนพื้นที่ศักยภาพ มีปัจจัยที่หลากหลายทั้งบุคคล (กลุ่ม) ท้องถิ่น และโครงสร้างเชิงสถาบัน ปัจจัยด้านตัวบุคคลเกี่ยวข้องกับความสามารถส่วนบุคคล ซึ่งคือสภาพร่างกาย ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้และอื่น ๆ ปัจจัยท้องถิ่นอาจเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก หรือบรรทัดฐานร่วม ท้ายที่สุดคือปัจจัยทางโครงสร้าง ซึ่งก่อรูปพื้นที่ศักยภาพ กลไกทางการตลาดและโครงสร้างทางการเมือง

บทสรุป

จากการพูดคุยกับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในโครงการฯ นักวิจัยมักถามคนจนบ่อย ๆ ว่าตัวเองเป็นคนจนหรือไม่? คำตอบที่ได้รับคือ “ไม่ เราไม่จน เราแค่อ่อนแอ” แล้วคนให้สัมภาษณ์ก็อธิบายถึงทุนต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อความเข้มแข็งของเขาในการที่จะทำงานใด ๆ ให้สำเร็จ การเปลี่ยนจากการเป็นคนจนมาเป็นคนอ่อนแออยู่ตรงปมของเรื่อง แนวทางเสริมสร้างศักยภาพ และยังเกี่ยวกับความเปิดเผยของเป้าหมายการพัฒนา และความจำเป็นที่เน้นกระบวนการ ซึ่งการเป็นคนอ่อนแอนั้นก็เกี่ยวข้องกับความคิดว่าความเข้มแข็ง (ความแข็งแรง) จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ต่างชนิดไป ในขณะที่การเป็นคนจนเกี่ยวข้องกับการไม่ได้รับโอกาสและการเข้าไม่ถึงทรัพยากรต่าง ๆ ดังนั้นการเป็นคนอ่อนแอจึงเป็นเรื่องของโอกาส ความสามารถ และทางเลือก ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการการพัฒนา

“แนวทางเสริมสร้างศักยภาพ” มีส่วนช่วยในการขยายทางเลือกในงานพัฒนา โดยแทนที่จะเน้นเฉพาะความสามารถเท่านั้น ได้ปรับเปลี่ยนโดยเน้นพื้นที่ศักยภาพ (Capability Space) ซึ่งประกอบด้วย การแปลงทรัพยากรที่มีไปสู่การทำงานที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งรวมปฏิบัติการของ “ผู้กระทำการ” (Agency) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการมีส่วนร่วม กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) สามารถลดข้อจำกัดในเรื่องประโยชน์ในการใช้สอยโดยรวมแนวคิดฯ เข้ากับ ‘แนวทางสร้างเสริมศักยภาพ’ ภายใต้กระบวนการแปลงทุนทรัพยากรให้เป็นการดำเนินงานที่ประสบผลสำเร็จตามที่คุณค่าที่ผู้คนเหล่านั้นยึดถือหรือให้ความสำคัญ ความเปราะบาง ความเสี่ยง และสินทรัพย์ คือองค์ประกอบสำคัญที่จะกำหนดปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของ “แนวทางสร้างเสริมศักยภาพ”

ประเด็นสำคัญคือข้อจำกัดพื้นฐานในการกำหนดทางเลือกในการพัฒนา มีความเกี่ยวข้องกับการอธิบายถึงกรอบแนวคิด ข้อจำกัดและจุดแข็ง (Strength) มากกว่าการวิเคราะห์โครงสร้างภายในที่แนวทางนั้น ๆ ดำเนินการ “แนวทางสร้างเสริมศักยภาพ” ได้เสนอพื้นที่ที่รวมเอาการวิเคราะห์ดังกล่าวเข้าในกระบวนการพัฒนา รวมทั้งการจัดการกลไกเชิงสถาบันซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการที่จะบรรลุเป้าหมายที่พวกเขาให้ความสำคัญ ดังนั้นจึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันว่าแนวทางการพัฒนาสามารถรวมแนวทางต่าง ๆ และปรับสู่การทำงานที่ประสบผลสำเร็จที่ผู้กระทำการสามารถร่วมเลือกเป้าหมายการพัฒนาได้ด้วยตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- Alexandre Apsan Frediani (2010) Sen's Capability Approach as a framework to the practice of development, *Development in Practice*, 20:2, 173-187.
- Chambers, R., & Conway, G.R. (1991). Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century. IDS Discussion Paper, 296, 29. Retrieved from http://www.ids.ac.uk/publication/sustainable-rural-livelihoods-practical-concepts-for-the-21st-century
- Department for International Development. (2000). Sustainable Livelihoods Guidance Sheets. London.
- DFID. (1999). Sustainable Livelihoods Guidance Sheets. London: Department for International Development.
- Natarajan, N., Newsham, A., Rigg, J. & Suhardiman, D. (2022). A sustainable livelihoods framework for the 21st century. *World Development*, *World Development* (155), 1-15.
- Norton, A., & Foster, M. (2001). The Potential of Using Sustainable Livelihoods Approaches in Poverty Reduction Strategy Papers. Overseas Development Institute.
- UNDP. (2017). Strengthening Livelihoods in Environmental Action: Sustainable Livelihoods Approach. A Contribution to Agenda 2030. Discussion Paper. Panama City. Retrieved from <http://www.latinamerica.undp.org/content/rblac/en/home/library/poverty/DiscussionpaperAgenda2030.html>